

III. VOGELKULTUUR.

Meermalen ben 'k in de literatuur over Nederlandse vogels de bewering tegen gekomen, dat het in de allereerste plaats onze in boomholten broedende vogels, de zoogenaamde hollenbroeders, aan geschikte broedplaatsen ontbreekt. En inderdaad kan ieder zich van de juistheid van die bewering direct overtuigen. Onze naaldbomen bieden ook niet één enkel gaatje, terwijl het aantal hollen en spleten in de stammen en takken van onze goed onderhouden loofbomen in vergelijking van het aantal, dat in een met vogels matig bevolkt bos nodig is, zo klein is, dat het feitelijk niets te betekenen heeft. Want onze bossen zijn in vergelijking van wat er zou kunnen zijn, bijna ontvolkt. Wat ik aanstonds hoop toe te lichten.

Twee feiten waren het, die me deden besluiten in deze hollen nood tegemoet te komen; ze zijn belangrijk genoeg om kennis van te nemen, vooral omdat ze op vele plaatsen in ons land wel zullen zijn terug te vinden.

't Was dan op een morgen in het midden van Mei 1907, dat ik, in gezelschap van de heer de Meijere uit Bennekom, een wandeling voor vogelkundige waarnemingen maakte langs de bijzonder mooie grintweg van Bennekom naar Heelsum. Langs die weg staat hier en daar een dubbele rij oude berken, vol natuurlijke gaten en hollen. De heer de Meijere, daar met de vogels bekend als met de boeken in z'n boekkast, toonde me, dat nagenoeg elk geschikt gat z'n mezenest herbergde. Daar zaten

er zelfs twee boven elkaar op ongeveer 4 d.M. afstand, wat wel zeer bijzonder is. Verder betraptten we — ook aan de weg — een Zwarte mees, die uit een konijnehol opvloog, waarin hij uit pure armoe (zie tabel bladzij 139) z'n nestje bleek te hebben gemaakt. En dan bereikte ons nog een ernstige aanklacht tegen onze bosbouwers van een Kuifmees. Die had namentlik z'n toevlucht genomen in een dode berketak, niet dikker dan een pols. Die tak was nog wel geheel doorboord en 't gat gaf toegang tot een klein holletje in de kern. Daarin bracht de Kuifmees z'n nestmateriaal. Geen wonder, dat het volgende jaar, toen hij daar weer broedde, een harde wind het gehele broedsel tegen de grond wierp.

En nu de verklaring van deze opeenhoping van nesten? Voor wie de weg kent is hij direct gevonden, want deze berkenrijen zijn aan beide zijden omgeven door bossen van nagenoeg uitsluitend naaldhout, dat onze mezen een overvloed van voedsel, maar geen nestplaatsen biedt. De berken daarin zijn hun vluchtheuvels. Dat er van de nesten langs die weg weinig terecht komt is duidelijk, want het bovenbeschreven feit is ook onze jongens voldoende bekend.

Het andere feit sluit zich onmiddellijk hierbij aan en 't heeft me steeds verwonderd, dat daar niet meer op gewezen is. Is 't dan niemand opgevallen, dat van de grote mezetroepen, die 's winters langs bijna vaste wegen onze bossen doorkruisen tegen de broedtijd, slechts hier en daar een enkeling overblijft. Is 't een speciaal verschijnsel van mijne omgeving? Welnu ik constateer tegen eind April, dat de mezen de bossen verlaten en zich ophopen in de wilgen van de uiterwaarden en langs de sloten in de omgeving van Bennekom en de Dijkgraaf, behalve natuurlijk de echte bosmezen n.l. Kuif- en Zwartemees. Waar de Kuifmees zit, weet ik niet stellig; behalve in berken, vermoed ik in Eekhoornesten, terwijl de Zwarte mees z'n toevlucht vindt in een konijnehol of in 't gat van een weggrottende

boomwortel. Evenwel, het aantal, dat in 't bos blijft, is bijster gering. 't Oplettend oor hoort de stilte van hun vertrek, want al heeft de mezenzang als zodanig weinig te betekenen, samen brengen ze toch aardig wat leven in de brouwerij.

De beide bovenbeschreven feiten illustreerden voor mij schreeuwend duidelijk de bewering van gebrek aan broedplaatsen. Waarlik, we behandelen onze vogels wel slecht! Ze hebben me geleid tot een poging om — lokaal natuurlijk — te helpen. In de terreinen van het Sanatorium Oranje Nassau's Oord, waar ik destijds voor vogelstudie veel vertoefde, meende ik een veilig oord te hebben, waar een proef ten gunste van onze hollenbroeders zou kunnen slagen. M'n ethiese bedoelingen bleken met de praktische van de Rentmeester zeer wel verenigbaar en we besloten een honderdtal nestkastjes op te spijkeren.

Uit ondervindingen, elders opgedaan, meende ik het bekende model van von Berlepsch iets te kunnen wijzigen en ik vond in Bennekom een klompemaker, die ze me leverde van wilgenhout in 3 verschillende afmetingen. Verder liet ik nog een paar andere modellen maken en zo hing ik in November van 1909 in het geheel 110 stuks — alle van een nummer voorzien — bijna uitsluitend in het naaldhout, doch grotendeels zó, dat loofhout in de onmiddellijke nabijheid was en dus eventueel beide bronnen van inkomsten aan m'n aanstaande bewoners — *als* ze kwamen — ten dienste zouden staan.

Enige weken later, toen ik op een koude winteravond een viertal controleerde, bleek me reeds, dat ze voor slaapplaats dienden en toen ik ze in Februarie daaraanvolgend, vóór de broedtijd alle nog eens onderzocht, zag ik 1° dat er verscheidene vochtig waren geworden, ja soms tot het vlieggat vol water stonden en 2° dat ze — blijkende uit aanwezige secretie — nagenoeg alle voor kortere of langere tijd tot slaapplaats hadden gediend.

Meermalen had ik dan ook in de schemeravond een paartje

in één en 't zelfde kastje zien verdwijnen. Een feit, dat ik ook elders wel heb geconstateerd en waarop ik de aandacht eens meen te moeten vestigen.

De nestkastjes worden dus algemeen als slaapplaats gebruikt. Ze geven in de barre winternachten een gaarne gewilde beschutting, die op zich zelf reeds de geringe geldelijke opoffering wettigt.

De aanwezige secretie bleek later in het geheel geen bezwaar om 't kastje als broedplaats te gebruiken. Het wordt door de vogel zelf gereinigd en eerst daarna worden de bouwstoffen van 't nest aangebracht.

En van af midden April zag ik de bewoonde kastjes geregeld in aantal stijgen, en op 't einde van de zomer had ik de grote en nooit gedachte voldoening, dat alle op slechts een drietal na hun nest hadden geherbergd, ja verschillende waren zelfs twee malen gebruikt.

Toch was 't resultaat niet zo groot als 't naar deze mededeling wel zal schijnen, want 't eene kastje werd dikwijls verlaten terwille van een ander.

Er kwamen toch factoren in 't spel, die 'k wel vermoed, maar niet gevreesd had. In groot aantal werden er broedsels vernield! Door wie? Tot m'n spijt heb ik uit die vernieling nooit recht wijs kunnen worden. Ik betrapte een Grote bonte specht en een Draaihals op het uithalen van een Koolmezen-nest om zelf in de ledige ruimte hun legsel te brengen. De jachtopziener schoot Eekhoorns, terwijl zij uit de vliegopeningen kwamen. Van een drietal kastjes was de vliegopening door Eekhoorns uitgevreten. Een gat onder in 't kastje gevreten, om langs die weg het doel te bereiken, kwam bij mij nergens voor.

Verschillende Mezen vond ik dood op hun eieren, een enkele daarvan met een kale schedel en duidelijk een bloeduitstorting daaronder. Ook van menselijke vernielzucht vond ik duide-

like sporen. En wat te zeggen van de vele nesten, die door de openingen naar buiten getrokken waren, terwijl de eieren òf op de grond lagen òf in 't uitpuilende materiaal zaten! Nu langzamerhand begin ik wel te vermoeden, hoe dat allesgegaan is. Doch daarover later. Dit is zeker, dat ik er het volgende jaar geen noemenswaardige overlast van heb gehad.

Wat nu het resultaat van het eerste jaar geweest is, kan ik niet juist zeggen. Een zo grote toeloop had ik niet verwacht en dus niet in 't minste vermoed, dat 't de moeite zou lonen een nauwkeurige boekhouding te gaan inrichten. Want, werd er veel vernield, er bleef ook nog veel over, en ieder, die de daaropvolgende winter op O. N. O. op de vogels heeft gelet, ja, zelfs sommigen, die er gewoonlik niet op letten, viel 't op, dat 't vogelleven er sterker was dan voorheen. Eens op een wintermorgen zette ik me bij een kleine ruimte, die een van de troepen gewoonlik s'morgens tegen elf uur over stak, met de bedoeling een volkstelling te houden. Ik kwam zo ongeveer op 300, Mezen en Goudhaantjes. Die Mezen waren waarschijnlijk grotendeels uit mijn kastjes, de Goudhaantjes natuurlijk uit eigen huis. En zo zwierven er op O. N. O. geregeld twee zulke troepen, daarenboven nog enkele kleinere en enige geïsoleerde paartjes, die niet mee zwierven, maar zich nog altijd bij hun nestkastje bleven ophouden.

Een paar opmerkingen mogen nog aan dit gedeelte worden toegevoegd. 't Is al bijna voldoende gebleken, dat we hoofdzakelijk Mezen hebben geworven en wel vooral Koolmezen, verder Pimpelmezen, terwijl de Zwartkopmees, Zwarte mees en Kuifmees verre in de minderheid bleven. Van de Zwarte mees waren er wel het minst. Het is trouwens een bekend feit, dat de Zwarte mees zich bij Wageningen zelden vertoont, bij Bennekom en verder Noordelik en Oostelik de Veluwe op, veel meer.

Maar behalve die Mezen had ik nog te logeeren één Grote

bonte specht (*Picus major*), één Draaihals (*Jynx torquilla*) één Gekraagd roodstaartje (*Ruticilla phoenicurus*) en één Ringmus (*Passer montanus*) Over de Draaihals 't volgende:

De bast van een van de kastjes leek me een bijzonder goede mimicry voor een Draaihals. Ik hing 't op in een gebied, waar ik sedert jaren een Draaihals wist en.... 't volgende voorjaar zat hij er in. Als souvenir van deze sympathie heb ik een paar opnamen van hem gemaakt, die bovenbedoelde mimicry heel mooi weergeven.

Nog gevoeliger was ik echter voor de eer van het bezoek van de Grote bonte specht. VON BERLEPSCH schrijft op bladz. 42 van „De algemeene Vogelbescherming”, vertaald door H. A. A. CR. te Arnhem, als hij melding maakt van de Grote bonte specht, die één van z'n nestkastjes had betrokken: „Ik houd dit voor een bijzonder succes, daar noch in de literatuur, noch uit de praktijk één voorbeeld bekend is, dat een Spechtsoort, welke ook, ooit de tot heden vervaardigde nestkastjes bewoonde.” In een noot van de vertaler staat daar dan bij dat in de Zoölogische tuin te Amsterdam ook een paar Kleine bonte spechten hebben gebroed. Welnu, ik mag van mijn kastjes 't zelfde getuigen, waarmee ik wil zeggen, dat één bepaald voorgeschreven model niet mag worden opgedrongen.

Het spreekt van zelf, dat waar zoveel kastjes alle bewoond werden, er misschien wel behoefte was aan 't dubbele aantal. En daarom hing ik in overleg met de Rentmeester, in de herfst van hetzelfde jaar nog eens 100 kastjes bij, zodat dus voor de broedtijd van 1911 in het geheel 210 kastjes ter beschikking stonden. Nu ging ik echter de proef zo inrichten, dat er voor het vervolg practiese resultaten uit zouden kunnen voortvloeien. Ik diende ook te weten, waar ik de kastjes niet moest hangen. Daarom werden — nog steeds bijna uitsluitend in het naaldhout — een 17-tal opgehangen aan vrij staande bomen en aan de kale hoge stammen van ongeveer 55-jarig dennenhout.

De verwachting, dat die niets zouden opleveren, werd goed bewaarheid, want slechts een tweetal werd er van in gebruik genomen. En zo bleek dus — wat ik vermoed had — dat de Mezen een broertje dood hebben — en zulks tevens in eigenlike zin — aan het overvliegen van open ruimten. De kastjes moeten dus hangen in bestanden of boomgroepen, in 't onderste gedeelte van de kronen, zodat hun nest langs en door de takken te bereiken is.

En om nu met de hoofdzaak te beginnen: Er kwamen dit jaar in het geheel 106 broedsels in, waarvan er slechts een vijftal werd vernield. Van drie zijn me de daders bekend, n.l. Draaihalzen, van de twee overige heb ik ze niet kunnen vinden. Zoals ik reeds opmerkte: Tot op heden begrijp 'k nog niet, door wie er het vorige jaar een zo groot aantal werd vernield. Als ik nog meedeel, dat in de loop van dit jaar een 60-tal (¹) Eekhoorns is geschoten, dan ligt het wel voor de hand, hen van al die euvels te betichten. Toch meen ik nog even tot voorzichtigheid in deze te moeten aanmanen, want dit jaar waren er nog drie plaatsen in 't bos, waar ik vrij geregeld eentje ontmoette; ze verdwenen soms zelfs een poosje in de voor de vogels bestemde drinkbakken, en toch heb ik van hunne vernieling niets bespeurd. 't Zou niet de eerste valse beschuldiging zijn op dit gebied!

Ik hoorde eens de bewering — en die schijnt me overdenking wel waard — dat de nieuwsgierigheid van de Eekhoorns de oorzaak van de verstoorde broedsels van 't eerste jaar zou zijn, welke verstoring zich niet heeft herhaald, omdat ze nu aan de nieuwigheid der kastjes gewend zijn.

(¹) Wanneer men meent, dat 'k Vogels kweek door vernieling van Eekhoorns, dan verwijs ik deze klacht naar hen, die de zogenaamd natuurlijke vijanden van de Eekhoorn hebben uitgeroeid terwille van konijn, fazant, patrijs e. a.

De 106 broedsels behoorden aan :

- 1 Ringmus (*Passer montanus*). (¹)
- 4 Draaihalzen (*Jynx torquilla*).
- 8 Gekraagde Roodstaartjes (*Ruticilla phoenicurus*).
- 10 Kuifmezen (*Lolophanus cristatus*).
- 12 Zwarte mezen (*Parus ater*).
- 17 Pimpelmezen (*Parus coeruleus*).
- 54 Koolmezen (*Parus major*).

De Zwartkopmees (*Parus palustris*), waarvan verleden jaar enkele exemplaren aanwezig waren, schijnt dit jaar te hebben ontbroken. Evenwel is 't niet onmogelijk, dat hier een enkele foutieve waarneming is gedaan, die licht kan gebeuren omdat de diertjes in donker zitten en in hun ineengedrukte houding, Zwarte, Zwartkop en Koolmees veel op elkaar gelijken.

En de oeconomische betekenis van zoveel broedsels in een vrij beperkt terrein, waar vroeger al zeer weinig van deze diertjes nestelden, kan wel niet anders dan zeer belangrijk zijn. Gaan we eens aan het rekenen met de getallen van bladz. 121 van het voorafgaand artikel van PROF. RITZEMA BOS, waar de uitkomsten van de proeven van RÖRIG zijn vermeld, dan komen we per jaar en per 1000 Mezen tot merkwaardige getallen.

En alle overwegingen, waaronder deze, dat er van die jonge vogels vele ten gronde gaan, dat er regenachtige koude sneeuwen vooral ijzeldagen zijn van hongerlijden, waardoor deze berekeningen elke graad van nauwkeurigheid verliezen, kunnen nooit het feit wegrekenen, dat:

met weinig kosten en enige goede wil door middel van het aanbrengen van kunstmatige broedgelegenheden een verzekering tegen insectenschade is te sluiten, zij 't dan zonder polis.

(¹) Een weerlegging van de wel eens uitgesproken vrees, dat al de kastjes door mussen bewoond zouden worde, wat bijna wel het geva is om onze woningen.

En 't belang van de uitkomsten schijnt me wel zò voldoende, om reeds nu tot publicatie te mogen over gaan, hoewel de proeven, pas begonnen — nog zeer eenzijdig zijn.

Ik wil nu de bewering waar maken, dat 't aantal broedsels nog merkeliĳ groter had kunnen zijn, als ik niet een fout had gemaakt, die, hoewel niet alzo bedoeld, in z'n gevolgen toch zeer leerzaam is geweest. Het terrein van O. N. O. laat zich namelijk door z'n gedaante gevoegeliĳ in twee nagenoeg even-grote stukken verdelen. In het Zuideliĳ deel was ik begonnen de kastjes, ter beschutting tegen regen, van een overstekend dakje van asfaltpapier te voorzien, dat ik op slechts een paar punten bevestigd er los overheen had liggen, teneinde de deksels bij contrôle gemakkelijk te kunnen verwijderen. Door gebrek aan tijd was 'k aan het Noordeliĳ deel niet toegekomen; gelukkig, want die bedekkingen moeten er voor de vogels nog al spookachtig hebben uitgezien, hetgeen uit de volgende getallen blijkt:

In 't aldus verzorgde Zuiden hingen 126, waarvan 56 werden bewoond, dat is 44⁰/₁₀₀. In 't verwaarloosde Noorden hingen 67 en daarvan werden 48 bewoond, dat is 72⁰/₁₀₀. De 17 zogenaamd open opgehangene zijn hierbij natuurliĳ buiten rekening gelaten.

't Blijft de vraag of voor zo'n belangriĳ verschil een andere oorzaak kan zijn. 'k Heb die niet kunnen vinden en betwijfel het bestaan ervan, omdat het vorige jaar beide gedeelten van het terrein even goed bezet waren, en wel geheel. De allereerste omstandigheid, die invloed zou kunnen hebben, n.l. de aanwezigheid van water, is zelfs in 't Zuideliĳ deel iets gunstiger, omdat daar 4 grote drinkbakken zijn aangebracht. Of misschien voor beide delen 't aantal 50 ongeveer 't maximum, 't typiese getal zal zijn, zal de tijd leren. 'k Waag 't, dit sterk te betwijfelen.

Met genoegen heb ik de toename van de snaakse Draaihals

geconstateerd van 1 op 4. Ik geloof hier met enige grond van een succes te mogen spreken, omdat twee van die vier in 't gebied broedden van 't reeds meer genoemde kastje No. 3, dat zelf — zo als bij de Draaihals gebruikelijk is — ook weer door hem was ingenomen.

De Gekraagde roodstaartjes leverden ook stof ter overdenking. Toen ik bij m'n allereerste contrôle op een en dezelfde dag een viertal vond, waarvan twee op slechts ongeveer 30 M. afstand van elkaar, viel 't me direkt op, dat de door hen betrokken kastjes op plaatsen hingen, waar ik de vogels al jaren lang in den grond had zien broeden. Latere vondsten bevestigden deze mening vrijwel. Wat schijnt te beduiden, dat voor deze dieren het broeden in de grond ook al geen weelde is; misschien zal nog eens blijken, dat die van huis uit niet een half- maar een echte holenbroeder is. Alvast weer een aardig punt van onderzoek voor het volgend jaar, want ik weet nog meer plaatsen, waar Roodstaartjes in de grond nestelen. Terecht kan men hier de vraag stellen of die vogels dan elk jaar naar hun oude broedplaats terugkeeren? En m'n antwoord daarop is een volmondig „ja.” Voor het Gekraagde roodstaartje is 't al zeer frappant, hoe ik ze ook aldus jaren lang in dezelfde laan, heg of in hetzelfde bestand terug vond. Maar precies hetzelfde kan van zeer vele andere vogels worden gezegd: Roodborstje, Bastaard Nachtegaal, Winterkoninkje, Paapje, Koekkoek, Boompieper, Spechten, Draaihals, Merel, Vlaamse Gaai, die 't geluk heeft een paar jaar aan vernieling te ontkomen. Zelfs van sommige Kievieten, kan 'k hetzelfde getuigen. Deze vogels schrijf ik zo maar even uit m'n herinnering op, 'k zou geen grote moeite behoeven te doen 't aantal nog te vermeerderen. Nachtzwaluw en Vliegevanger, Tjiftjaf, Wielewaal zijn er weer enige. En wat nu de Mezen betreft? Uit m'n in dit opzicht nog veel te geringe ondervinding kan ik nog geen conclusie trekken, ook al niet wegens het niet houden van aantekenin-

gen over het eerste jaar. Maar uit verschillende feiten geloof ik, dat altans Zwarte- en Kuifmees (zie bladz. 125) evenals Draaihals en Specht de gewoonte hebben om jaren lang in een zelfde nestkastje of broedholte terug te keren. Ook in dit opzicht hoop ik, dat een volgend jaar weer nieuwe dingen zal leren.

Maar om tot onze zaak terug te keren: Dit jaar had ik een twaalfstal paartjes Zwarte mezen, terwijl ik me nog herinner met welke verrassing ik het vorige jaar slechts een drietal ontdekte, die 'k toen als zeldzaamheid op O. N. O. beschouwde.

Dat Spreeuwen ontbraken is duidelijk. Daarvoor waren twee oorzaken: 1e Dat de Spreeuw niet in droog en hoog naaldhout komt, 2e dat hij groter vliegopening nodig heeft dan ik beschikbaar stelde. Ook voor de Spreeuw is voor het volgend jaar iets op de rooster van werkzaamheden geschreven.

Hiermee is het verloop van m'n pogingen in het brede weergegeven. Voor hem, die in 't voorgaande aanleiding mocht vinden, vogelkultuur tot deel zijner arbeid te maken, dien ik nu enige aanwijzing te geven, want er zijn verschillende oorzaken, die niet alleen de proef kunnen doen mislukken, maar zelfs tot verderf in plaats van tot hulp van de vogels kunnen leiden, zoals uit het voorgaande reeds is gebleken.

En dan zetten we dit voorop: Laat hij, die meent, dat het ophangen van kastjes voldoende is, en niet van plan is er geregelde zorg aan te besteden, zich de moeite van beginnen gerust sparen. Om allerlei redenen, die in 't vervolg van dit opstel wel zullen blijken, zal z'n succes reeds in het derde jaar misschien minder dan nul zijn.
